

10. Олійник В.В. Післядипломна педагогічна освіта в Україні у контексті світового розвитку / В.В. Олійник // Післядипломна освіта в Україні. — 2002. — № 2. — С. 25-28.

11. Сербожникова Р.К., Пархоменко Н.Д., Яковицька Л.С. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 243 с.

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОТЕРАПІЧНИХ МЕТОДИК В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ

УДК 372.053.2

Притиковська С.Д.

У статті висвітлюється можливість використання психологічних методів корекції мовлення, які слід розглядати як одну з ланок всього процесу корекції психічного розвитку дитини.

Ключові слова: корекція мовленнєвих порушень, психотерапія, вади мовлення, психологічні методи корекції мовлення.

В статье рассматривается возможность использования психологических методов коррекции речи как одного из звеньев всего коррекционного процесса психического развития ребенка.

Ключевые слова: коррекция речевых нарушений, психотерапия, нарушения речи, психологические методы коррекции речи.

The article deals with methods of psychotherapy, which can be effectively used in speech therapy practice.

Key words: methods of psychotherapy, speech therapy practice, defects in children's speech.

Мовленнєві розлади або порушення мовлення - це широкий круг психопатологічних явищ, що виявляється в мовній поведінці (мовне збудження, стереотипії, уповільнення, розпад мовлення, нерівномірність темпу і ритму, невнятність мовлення, скандоване мовлення, відмова від спілкування та ін.). Розлади мовлення значною мірою (залежно від характеру розладів) негативно впливають на весь психічний розвиток людини, відбиваються на її діяльності, поведінці.

Вивченням розладів мовлення займалися такі вчені як Э.Бейн, М.Бурлакова, Т.Візель, Б.Гріншун, С.Коган, А.Лурія, С.Ляпідевський, О.Правдіна, Ф.Рау, М.Хватцев, С.Шкловський, Л.Цветкова та ін.

Проблему корекції мовлення у дефектологічній науці досліджували: Т. Ахутіна, Л.Баргєнева, Л.Виготський, Є.Вінарська, Т.Власова, І.Власенко, Л.Волкова, О.Жильцова, Р.Лєвіна, І.Марченко, Є.Пєнькова, О.Рєвуцька, Є.Соботович, В.Тарасун, М.Шєвченко, М.Шєремет та ін. Учені визначили шляхи, розробили ефективні методики корекції мовлення дітей дошкільного і шкільного віку із затримкою психічного розвитку, загальним недорозвитком мовлення, які відвідують спеціальні навчальні заклади.

Проблема корекції мовленнєвих порушень розробляється багатьма фахівцями — логопедами, психологами, психіатрами, але єдиної точки зору і

єдиного підходу немає. Недостатньо уваги приділяється розробці психологічних методів корекції мовлення. У зв'язку з цим виникає завдання більш поглибленого вивчення і дослідження даного питання.

Одних лише логопедичних методів у процесі корекції вад мовлення недостатньо, слід застосовувати ряд психологічних методів, які потрібно розглядати як одну з ланок всього процесу корекції. При корекції певних особистісних властивостей, які пов'язані з мовленнєвими недоліками (слухова і зорова пам'ять, словесно-логічне мислення, увага, кількість страхів, ситуативна тривожність, мовна тривога, воля, самоконтроль та ін.) у дошкільників, можна досягти більшої ефективності корекційного впливу на їх вади мовлення.

З огляду на вищезазначене, слід більш детальніше розглянути сучасні психотерапевтичні методики, які можна використовувати для підвищення результативності логопедичної роботи з дітьми.

Ігрова терапія — метод психотерапевтичної дії на дітей і дорослих з використанням гри.

Ігротерапія розглядається як засіб динамічної корекції розбалансованої емоційно-вольової, комунікативної й опорно-рухової сфер дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Можливості такого використання гри пов'язані з двома її характеристиками: 1. Гра дитини, на думку М. Кляйн, є символічною діяльністю, в якій знаходять вільний вираз пригнічені і обмежені соціальним контролем несвідомі імпульси і бажання. У ролях, що бере на себе дитина, в ігрових діях з іграшками криється певний символічний сенс. 2. Гра є єдиним видом діяльності, де дитина виявляється вільною від примусу і тиску з боку ворожого до нього середовища. А значить, перед нею розкриваються широкі можливості виразу несвідомих бажань, відчуттів і переживань, які не можуть бути прийняті і зрозумілі в реальних відносинах дитини з світом.

До спрямованої ігротерапії належать: сюжетно-рольові ігри, ляльковий кружок, будівельні ігри, пізнавальні ігри, що сполучаються з іншими видами мистецтва: ігри — танці, ігри — театралізації, музична ігрова імпровізація, що відносяться до неструктурованих ігор.

Терапія з дітьми, що мають проблеми розвитку, має у своєму арсеналі такі види ігор:

- ігри на корекцію та розвиток сенсорно-перцептивної сфери;
- ігри на корекцію та розвиток психомоторики (міміка, моторика рук, координація рухів);
- ігри на розвиток та корекцію емоційно-вольової сфери;
- ігри на розвиток та корекцію довільної уваги;
- ігри на розвиток та корекцію комунікативних навичок.

Процес ігрової психотерапії за А. Захаровим складається з чотирьох етапів, що взаємно перекриваються: *об'єднання дітей в групу, розповідей, гри, обговорень* [1].

Індивідуальна і групова ігротерапія

Ігротерапія використовується як в індивідуальній, так і в груповій формі. Головним критерієм переваги групової ігротерапії є наявність у дитини соціальної потреби в спілкуванні, що формується на ранній стадії дитячого розвитку.

Групова ігротерапія — це психологічний і соціальний процес, в якому діти природним чином взаємодіють один з одним, набувають нових знань не тільки про інших дітей, але і про себе. Цей метод має на увазі гру як терапевтичний процес і є ефективним засобом корекції функціональних нервово-психічних розладів, психосоматичних захворювань і розвитку мовлення. До *структурованих ігор* відносяться ігри в сім'ю (людей і тварин), агресивні, з маріонетками (ляльковий театр), будівельні, такі, що виражають конструктивні і деструктивні наміри. Структурований матеріал провокує вираз агресії (вогнепальна, холодна зброя), прямий вираз бажань (людські фігури), а також комунікативних дій (ігри в телефон, телеграф, потяги, машини).

Іграшки дитини - це слова, а гра - її мова. Таким чином, слід вибирати такі іграшки і матеріали, які полегшили б експресію дитини, забезпечивши їй широкий спектр ігрової діяльності.

Враховуючи психологічні особливості дітей дошкільного віку, особлива роль відводиться ігровій корекції поведінки. Слід використовувати ігри і вправи, запропоновані М.Чистяковою, З.Карпенко, С.Крюковою, психотерапевтичні історії Д.Бретт і ін.

Психогімнастика - метод, при якому учасники проявляють себе і спілкуються без допомоги слів. Це ефективний засіб оптимізації соціально-перцептивної сфери особистості, оскільки дозволяє звернути увагу на «мову тіла» і просторово-часові характеристики спілкування.

Термін «психогімнастика» може мати широке і вузьке значення. Психогімнастика у вузькому значенні розуміється як ігри, етюди, в основі яких лежить використання рухової експресії як головний засіб комунікації в групі. Такого роду психогімнастика направлена на рішення задач групової психокорекції: встановлення контакту, зняття напруги, відпрацювання зворотних зв'язків і т.д.

У широкому сенсі психогімнастика - це курс спеціальних занять, направлених на розвиток і корекцію різних сторін психіки людини як пізнавальної, так і емоційно-особистісної сфери.

Психогімнастика як невербальний метод групової роботи припускає вираз переживань, емоційних станів, проблем за допомогою рухів, міміки, пантоміміки, що дуже важливе для розвитку рухової функції мовленнєвого апарату.

М.Чистякова запропонувала методику, названу нею психогімнастикою, що орієнтована на дітей молодшого віку. Вона запропонувала набір етюдів і ігор, направлених як на розвиток у дітей різних психічних функцій, так і навчання елементам саморозслаблення і вміння давати вираз різним емоційним станам [3].

1. Мімічні і пантомімічні етюди.

Мета - виразне зображення окремих емоційних станів, пов'язаних з переживаннями тілесного і психічного достатку і незадоволеності. Модель виразу основних емоцій і деяких соціально забарвлених відчуттів. Діти знайомляться з елементами виразних рухів: мімікою, жестом, позою, ходом.

2. Етюди і ігри, направлені на вираз окремих властивостей особистості і емоцій.

Мета - моделювання поведінки персонажів з тими або іншими рисами вдачі, закріплення і розширення вже отриманих дітьми відомостей про соціальну компетентність, привертання уваги дітей до всіх компонентів виразних рухів одночасно.

3. Етюди і ігри, що мають терапевтичну спрямованість на певну дитину або на групу в цілому.

Мета - корекція настрою, окремих рис вдачі дитини, тренінг модельованих стандартних ситуацій.

4. Фаза психом'язового тренування.

Мета - зняття емоційної напруги, навчання бажаного настрою і поведінки.

Між першою і другою фазами робиться перерва на декілька хвилин, під час якої діти залишаються наодинці. У межах залу, де проходить психогімнастика, вони можуть робити все, що хочуть. Ведучий не втручається в їх спілкування. Необхідно домовитися про сигнал, що повідомляє про відновлення заняття. Сигнал може бути будь-яким (дзвінок, дзвоник, свисток, включення лампочки і т.д.), але він повинен бути обов'язково постійним.

Між третьою і четвертою фазами пропонується включати етюди на розвиток уваги, пам'яті, опір автоматизму або рухому гри.

Кожне заняття складається з ряду етюдів. Етюди повинні бути короткі, різноманітні, доступні дітям за змістом. Використовується концентричний метод: від простого - до складного.

На думку М.Чистякової, не має сенсу складати групи тільки за якоюсь однією ознакою: боязливі, амімічні, діти з нестійкою увагою і т.д. Діти з дратівливістю, страхами, тіками, нав'язливістю, заїканням, виснажливістю можуть займатися разом.

Особливе значення М.Чистякова додає позитивним емоціям. Тому всі ігри і етюди на викликання виразу емоцій повинні обов'язково включати емоції радості, які є завершальними для кожного етюдю.

Казкотерапія - напрям практичної психології, яка, використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє людям розвинути самосвідомість, стати самими собою, і побудувати особливі довіри, близькі відносини з оточуючими.

Казкотерапія як психологічний метод накладає свої вікові обмеження при роботі з дітьми: дитина повинна мати чітке уявлення про те, що існує казка-ва дійсність, відмінна від реально існуючої. Зазвичай навик такого розрізнення формується у дитини до 3,5 - 4 років, хоча, безумовно, в кожному конкретному випадку необхідно враховувати індивідуальні особливості розвитку дитини. Казка зазвичай виконує три функції: діагностичну, терапевтичну (корекційна) і прогностичну.

Джерелами концепції казкотерапії стали роботи Л.Виготського, Д.Елькніна, дослідження і досвід Б. Бетельхейма, терапія історіями Р.Гарднера, позитивна терапія притчами й історіями Н. Кезешкяна, роботи В.Проппа і т.д.

Комплексна казкотерапія містить у собі: лялькотерапію (пальчикові, тільові ляльки, маріонетки), малювання казок (психодіагностичне малювання, спонтанне «чарівне» малювання), вигадування казок, постановка казок, розповідання казок (групове й індивідуальне), постановка казок на піску й ін.

Для роботи може використовуватися існуюча авторська або народна казка. Педагог і дитина можуть скласти казку разом, одночасно драматизуючи її всю або окремі елементи. Дитина може скласти казку самостійно. Розглянемо принципи застосування казкотерапії на прикладі народної казки «*Кіт, Півень і Лисиця*».

Після прочитання обговорюють цю казку, торкнувшись таких питань:

- *Як Півню вдасться врятуватися від Лисиці?* (При біді Півень голосно кричить, і Кіт приходить йому на допомогу);

- *Чому Кіт рятує Півня?* (Тому що вони живуть, як одна сім'я, а родичі зазвичай піклуються один про одного і допомагають у складних і неприємних ситуаціях). Тут можна привести який-небудь приклад з життя наприклад, хтось опинився в лікарні - всі члени сім'ї: бабусі, дідусі, тітки, дядьки - відвідують його, піклуються, тому що люблять.

Далі дітям дають можливість розповісти про свій власний досвід і родинні стосунки.

Найбільш вдалими є застосування казкотерапії на заняттях з розвитку мовлення.

Піскова психотерапія. Доведено, що пісок і вода, як природні матеріали наділені унікальними властивостями і здатні викликати образи певного характеру, якими не наділені ні один з матеріалів, які застосовуються в арт-терапії. У піскової психотерапії, в процесі використання піску, як основного матеріалу арт-терапевтичної роботи, передбачається «діалог» піску, рук і води.

Окрім терапевтичних завдань, у пісочниці вирішуються деякі корекційні завдання:

- удосконалення координації рухів, дрібної моторики, орієнтації у просторі;

- стимуляція вербальної і невербальної активності у процесі гри, формування навичок позитивної комунікації;

- розвиток сенсорно - перцептивної сфери дитини, зокрема тактильно-кінестетичної чутливості.

Досить корисною є система роботи з піскотерапії за методикою О.Федій [2].

1. Ігри на розвиток тактильно-кінестетичної чутливості та дрібної моторики рук.

Тактильна форма відчуття у людини є найдревнішою. Кінестетичні відчуття пов'язані у людини з відчуттям самого руху: як сидимо, як стоїмо, як тримаємо олівець, ручку, чи комфортно нам при таких рухах тощо. Тактильно - кінестетичні відчуття напряму пов'язані з розумовими операціями. Пальчикові ігри у піску стабілізують емоційний стан дитини.

Промовляння почуттів, що виникають під час контакту з пісковою поверхнею, створює своєрідний чуттєвий досвід особистості, формує навички позитивної комунікації. Розвиток дрібної моторики руки корелює з розвитком мовленнєвої діяльності дитини. Вперше такі дослідження проводились М.Кольцовою.

Виділяють такі види ігор на розвиток тактильно-кінестетичної чутливості та дрібної моторики рук у пісочниці: «Відбитки наших рук», «Що заховано у піску?» тощо.

«Відбитки наших рук»:

- на рівній поверхні піску дорослий та дитина по черзі роблять відбитки своїх рук (зовнішньої та внутрішньої поверхні долоні);
- створюються різноманітні спільні візерунки (усією поверхнею долоні, ребрами долоні, кулачками, окремими пальчиками тощо);
- можна поділитися відчуттями, що виникають при роботі з піском;
- рухові вправи у піску: «ковзання» долонями або ребрами (як змія, машина тощо), зигзагоподібні або кругові рухи;
- створення малюнків у піску: «волошка», «сонечко», «дощик», «трава» тощо;

- ходіння по поверхні піску пальчиками: по черзі, одночасно, одним тощо;
- «загадкові сліди»: групувати по два, по три, по чотири пальчики та створювати відбитки слідів різних тварин;

- вправа «гра па пісочному роялі» – імітація гри на піаніно.

«Що заховано у піску?»:

- дорослий та дитина занурюють руки у сухий пісок, спостерігають, як при цьому змінюється рельєф піску;

- звільняють руки від піску без різких рухів: рухаються лише пальчики або здуваються піщинки;

- гра «Міна» (рука одного гравця перетворюється у міну, вона знаходиться у піску у будь-якому положенні; її треба обережно відкопати, не торкаючись її).

2. Ігри на розвиток фонематичного слуху та корекцію звуковідтворення.

Сутність цієї категорії ігор полягає у тому, що мовлення у поєднанні з активною дією викликає позитивну мотивацію навчання: дитина стає активним учасником навчального процесу. Завдяки іграм вирішуються навчально-корекційні (розвиток фонематичного слуху: вміння відчувати та виділяти окремі звуки та звукосполучення; формування правильного звуковідтворення) та психологічні завдання (розвиток комунікативності та відчуття задоволення собою та своєю роботою).

Прикладом ігор на розвиток фонематичного слуху та корекцію звуковідтворення можуть стати ігри - казки *«Подорож в країну літери А (Б, В...)»*.

3. Навчання читання та письма «Пісочна грамота».

Основна ідея розробки ігор цього модуля – використання додаткового ефекту перцепції: чутливості рук та розвитку дрібної моторики. До найбільш ефективних ігрових завдань слід віднести такі:

- *«Виліпи, будь ласка, літеру...»* (згрібають пісок ребром долоні, зв'язують з оригіналом).

- *Створимо Місто Літер* (навчаються розміщувати символи у просторі).

- *«Я виліплю літеру, а ти – викопай її»*.

- Гра *«Казкові перетвілення Літер»* (літера Л – в літеру А, Г в Т тощо).

- Власне писання на поверхні пісочниці. Спочатку пальчиком, потім паличкою, яку тримають як ручку.

Цікавим ефектом суто естетичнотерапевтичної дії можна вважати таку особливість писання на піску: дитина може дуже легко змінити (зруйнувати) неправильно написані слова, зробити це «безболісно» у порівнянні із писан-

ням у зошиті, де сліди помилок завжди помітні. Аналогічну картину спостерігаємо у роботі на комп'ютері, яка дуже подобається дітям.

Дитина, як правило, швидко втомлюється у процесі навчання письма за рахунок відсутності належного рівня розвитку певних психічних процесів та дрібної моторики руки. Робота з піском дозволяє зберігати та продовжити працездатність дитини у часі.

Таке навчання мові легше, відбувається швидшим темпом, цікавіше, ніж традиційне навчання.

Таким чином, використання психотерапевтичних методик при корекції мовленнєвих порушень на індивідуальних та групових заняттях з розвитку мовлення, навчання грамоті, режимних моментах урізноманітнюють корекційно-відновлювальний процес та підвищують його ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захаров А.И. Групповая психотерапия при неврозах детского возраста: Методические рекомендации НИИ им. В.М. Бехтерева. - Л., 1997.
2. Федій О.А. «Естетотерапія»/ Навчальний посібник: - К.: Центр учбової літератури. - 2007. - 256 с.
3. Чистякова М.И. Психогимнастика / Под ред. М.И. Буянова. 2-е изд. - М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - 160 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК СПОСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

УДК 378.147

Ємельянова Д.В.

В статті розглядаються проблеми активізації професійної спрямованості майбутніх учителів шляхом впровадження в навчальний процес при виконанні самостійної роботи професійно спрямованих завдань, інтерактивної проектної діяльності, встановлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студентів.

Ключові слова: самостійна робота, професійна спрямованість, активізація, майбутні вчителі.

В статье рассматривается проблема активизации профессиональной направленности будущих учителей путем внедрения в учебный процесс при выполнении самостоятельной работы профессионально направленных заданий, интерактивной проектной деятельности, установления субъект-субъектного взаимодействия преподавателя и студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, профессиональная направленность, активизация, будущие учителя.

In the article the problems of activation of professional orientation of future teachers are examined by introduction in an educational process at implementation of independent work of the professionally